

ABDULLA AVLONIY FAOLIYATIDA PEDAGOGIKA

*Toshkent davlat pedagogika universiteti Tasviriy san'at yo'nalishi 1-bosqich
magistranti*

Adxamova Oltinoy Rafiqjon qizi

oltinoyadhamova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola Abdulla Avloniy ijodiy merosi va uning pedagogika sohasidagi faoliyatini o'rganishga bag'ishlangan. Unda Avloniy pedagogik qarashlari, ta'lim va tarbiya masalalariga oid qarashlari hamda uning zamonaviy ta'lim tizimiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Maqola davomida Avloniyning pedagogika sohasida amalga oshirgan ishlari va bugungi kun uchun ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Avloniy, pedagogika, ta'lim, tarbiya, zamonaviy ta'lim.

ПЕДАГОГИКА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АБДУЛЛЫ АВЛОНИ

Аннотация: Данная статья посвящена изучению творческого наследия Абдуллы Авлони и его деятельности в области педагогики. Анализируются педагогические взгляды Авлони, взгляды на вопросы образования и воспитания, его вклад в современную систему образования. В ходе статьи будет освещена деятельность Авлони в области педагогики и ее значение на сегодняшний день.

Ключевые слова: Абдулла Авлони, педагогика, образование, воспитание, современное образование.

PEDAGOGY IN THE ACTIVITY OF ABDULLA AVLONI

Abstract: *This article is dedicated to the study of the creative heritage of Abdulla Avloni and his activities in the field of pedagogy. It analyzes Avloni's pedagogical views, views on education and upbringing issues, and his contribution to the modern education system. During the article, Avloni's work in the field of pedagogy and its importance for today will be highlighted.*

Key words: *Abdulla Avloni, pedagogy, education, upbringing, modern education.*

KIRISH

Avloniy (Abdulla Avloniy) o'zbek adabiyoti va pedagogikasining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning pedagogik qarashlari milliy tarbiya, o'qitish usullari va ta'lim-tarbiya masalalarini o'z ichiga oladi. Uning asarlari va qarashlari hozirgi davrda ham dolzarb bo'lib, milliy pedagogika rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Quyida Avloniy pedagogik qarashlari haqida asosiy ma'lumotlar keltiriladi: Avloniy milliy tarbiyaning ahamiyatini juda yuqori baholagan. U "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir", deya ta'kidlagan. Bu bilan u tarbiya millatning kelajagi uchun hal qiluvchi omil ekanligini ko'rsatgan. Avloniy axloqiy tarbiyani yosh avlodni shakllantirishda asosiy mezon deb bilgan. U odob, mehr-oqibat, halollik va vatanparvarlikni yosh avlodga singdirish zarurligini o'z asarlarida bayon qilgan. "Turkiy guliston yoxud axloq" asari axloqiy masalalarga bag'ishlangan bo'lib, unda yoshlarni yaxshi fazilatlar bilan tarbiyalashni asosiy vazifa sifatida ko'rsatgan. Avloniy an'anaviy ta'lim usullarining kamchiliklarini ko'rsatib, zamonaviy o'qitish usullarini joriy qilish tarafdori bo'lgan. U maktablarda yangi darsliklar yaratish, fanlarni ona tilida o'qitish va ta'limni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish kerakligini aytgan. Avloniy yoshlarni ilm-ma'rifatga intilishga undagan. Uning fikricha, ilm-madaniyat rivoji millat taraqqiyoti uchun asosiy vositadir. Shu sababli, u maktablar ochish, yangi o'qituvchilar tayyorlash va ta'lim

tizimini isloh qilish masalalariga katta e'tibor qaratgan. Avloniy ayollar ta'lim olishi va jamiyatda faol ishtirok etishi tarafdori bo'lgan. U ayollarning savodli bo'lishi milliy rivojlanish uchun muhim ekanligini ta'kidlagan va ular uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishni qo'llab-quvvatlagan. Avloniy yoshlarni nafaqat ilmiy bilimlar, balki madaniy va ma'naviy qadriyatlar bilan ham boyitish zarurligini uqtirgan. U san'at, adabiyot va musiqa orqali tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishni qo'llab-quvvatlagan. Agar batafsilroq ma'lumot yoki uning asarlaridan namunalar kerak bo'lsa, aytib o'ting. Murakkab hayot va ijod yo'lini bosib o'tgan, Markaziy Osiyoning ijtimoiysiyosiy hayotida yuksak o'rin tutgan ana shunday siymolardan biri Abdulla Avloniydir. Milliy pedagogikamizning otasi bo'lmish Abdulla Avloniy 1878-yilning 12-iyulida Toshkentning Mergancha mahallasida tavallud topdi. Dastlab O'qchi mahallasidagi eski maktabda, 1890-yilda mahalla madrasasida, so'ng Shayxovand Toxurdagi Abdumalikboy madrasasida -Mulla Umar Oxund qo'lida taxsil oldi, ammo oilaviy sharoitining og'irlashuvi o'qishini davom ettirishiga imkon bermadi. 14 yoshidan mardikorchiilik, 18 yoshidan ustachilik, suvoqchilik, duradgorlik, pichoqchilik ishlarini qildi. Ammo maorif ishlaridan chiqib ketmadi. Mustaqil mutolaa bilan shug'ullandi. Chor Rossiyasida chiqib turgan gazeta va jurnallar bilan tanishib bordi. Ana shunday bir davrda mustamlaka zulmi ostidagi ziyolilar o'z xalqini ma'rifatli qilish va ularning taraqqiyot darajasini ko'tarishga qaratilgan harakatlarni boshladilar. Avloniy bu davrda jadidchilik harakatlariga qo'shilib, Toshkentdagi jadidlarning faol ishtirokchilaridan biri bo'lib tanildi. 1904-yilda Mirobod mahallasidagi eski maktablardan tubdan farq qiluvchi usuli jadid maktabini ochdi va u yerda o'zi mudirlik hamda o'qituvchilik qildi. Shu vaqtdan boshlab uning pedagogik faoliyati boshlandi. Ammo 1908-yilda Miroboddagi maktabi yopiladi. Buning sabablari ko'p bo'lishi kerak. Avloniy o'z tarjimai holida shulardan bittasini tilga oladi: "maktabimda yer, odamlar, tog'u-toshlar, daryo osmon haqidagi suhbatlar o'tkazmoqni harakat qilganimni Mirobod johil kishilari bilishib, meni kofir bo'lding deb maktabimni yopdilar..." 1908-yilda Degrez mahallasida yana bir maktab ochdi. 1909-yilda maktabmaorif ishlariga yordam beruvchi "Jamiyati

hayriya"ochib yetim bolalarni o'qitdi.Adib savod chiqarishni yengillashtirish maqsadida maktablar uchun darsliklar tuzadi. "Birinchi muallim" (1911) asari-alifbo o'rnida qo'llanilgan.Uning davomi hisoblangan ya'ni alifbodan so'ng o'qimoq uchun yozilgan-"Ikkinchi muallim"asari esa axloqiy hikoyalar,adabiy she'rlar bilan ziynatlangan. Keyinchalik yuqori sinf o'quvchilar uchun mo'ljallangan "Turkiy Guliston yoxud axloq"asari esa maktab doirasidagina cheklanib qolmay,ijtimoiy pedagogik fikr taraqqiyotida alohida o'rin egallagan. Asarda inson fazilatlarini: yaxshi va yomon xulqlar XX asrning talab va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda tahlil qilingan.Bundan tashqari Aristotel,Sa'diy Sheroziy,Bedil,Platon fikrlari bilan dalillangan holda zamonaviylikni asosiy me'zon qilib oladi.Adib insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlikdan qaytaruvchi -ilmni yuksak baholaydi.Bundan tashqari aqlni - insonlarning piri komili murshidi hisoblab uni ilm va tajriba soyasida kamol topishiga ishora qiladi. Avloniyning vatan to'g'risidagi fikr mulohazalari diqqatga sazovordir.U vatanni shunchaki sevish mumkin emas.Uning dardi bilan yashamoq,uning baxtidan quvonmoq,u bilan faxrlanmoq kerak.Vatan onadek muqaddas.Uni qadrlash, e'zozlash,uning shodlik va quvonchiga sherik bo'lish,g'am-xasratini baxam ko'rish farzandning burchi deb ta'kidlaydi. Avloniy darsliklardan tashqari Hijron, Nabil, Indamas, Shuhrat, Tangriquli, Surayyo, Shapoloq, Chol, Ab, Chegaboy,Abdulhaq, taxalluslari bilan she'r,hikoyalar va maqolalar yozgan.Dastlabki poetik asarlari "Adabiyot yoxud milliy she'rlar","Maktab gulistoni","Mardikorlar ashulasi" kitoblari va "Sabzavor"taskirasi matbuot sahifalarida chop etilgan.Ularda ilmu-ma'rifat targ'ib qilingan, jaholat va nodonlik,eski tuzumning ijtimoiy-axloqiy asoslari qoralangan,ozod va baxtiyor zamon haqida fikr yuritilgan. Avloniyning adabiyot oldidagi muhim xizmatlaridan biri shu bo'ldiki,u mardikorlik she'riyati deb atalgan yanggi adabiy hodisaning yaratuvchisiga aylandi.1916-yilgi mardikorlik voqealarini ifodalovchi "Bir mardikorning otasi o'g'liga aytgan so'zlari", "Onasining o'g'liga aytgan so'zlari", "Afsus"kabi she'rlar yozdi.Avloniyning eng sermahsul ijod yilari Oktabr to'ntarilishiga qadar bo'lgan davrni o'z ichiga oladi.Bu davrgacha Avloniy "Advokatlik osonmi?" (1914), "Pinak"(1915)komediyalari,

1914-1917-yillarda yozgan "Biz va Siz", "Portugaliya inqilobi", "Ikki sevgi" kabi fojeaviy asarlari bilan o'zbek drammaturgiyasining maydonga kelishi va teatrchilikning xalq orasida tomir otishiga muhim hissa qo'shdi. Advokat Davronbek orqali Tukistondagi huquqsizlik, dunyodan xabarsizligini, uning yoniga kelgan insonlar orqali esa jamiyatdagi ma'naviy turmushning tuban bir holga kelib qolganini ko'rsatdi. Monarxiyaga qarshi kurash bayrog'i ostida kechgan 1910-yilgi Portugaliya inqilobi, 1909-yili Turkiyada yuz bergan "Yosh turklar" inqilobi (Ikki sevgi) haqida yozib, adabiyotimizda mavzu va g'oyalar ko'lamini kengaytirdi. "Biz va Siz" da esa XX asr boshidagi Turkistonning eskilik va yanggilik borasidagi kurashini aniq taqdirlar misolida yoritib berdi. U sovet davrida turli ma'suliyatli lavozimlarda xizmat qildi, qaysi vazifada ishlamasin ilm-ma'rifat tarqatish, ta'lim-tarbiya masalalari bilan shug'ullanib keldi, oliy maktablarda o'qituvchilik qildi. 1927-yilda Mehnat qahramoni unvoniga sazovor bo'ldi. 1930-1934-yillarda O'rta Osiyo davlat universiteti (hozirgi ToshDU) kafedrasini boshqardi. U 1934-yilda vafot etdi. Avloniyning pedagogik qarashlari. Abdulla Avloniy ta'lim va tarbiyani jamiyat rivojlanishining asosiy omili deb bilgan. Uning fikricha, ta'lim faqat bilim olish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. U o'quvchilarda ma'naviyat, vatanparvarlik va mehnatsevarlik kabi xislatlarni shakllantirishga alohida e'tibor bergan. Avloniy o'z asarlarida "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir" degan mashhur fikrni ilgari suradi. Bu so'zlar uning tarbiya masalasiga qanchalik jiddiy qaraganligini ko'rsatadi. Abdulla Avloniy ta'lim sohasida bir qator darsliklar yaratgan. U "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim" kabi kitoblarni yozib, maktablarda yangi usulda ta'lim berish tizimini yo'lga qo'ygan. Ushbu darsliklarda Avloniyning ilmiy yondashuvi va o'quvchilarni qiziqtirish usullari aks etgan. U o'z maktablarida o'quv jarayonini zamonaviy metodlar asosida tashkil etgan. Jumladan, amaliy mashg'ulotlarga katta e'tibor qaratgan va o'quvchilarga mustaqil fikrlashni o'rgatgan. Abdulla Avloniy ta'lim va tarbiyani jamiyatning kelajagi uchun muhim deb bilgan. Uning pedagogik merosi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. O'zbekistonning zamonaviy

ta'lim tizimida Avloniyning qarashlari va usullari keng qo'llanilmoqda. Xususan, maktablarda o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasiga katta e'tibor qaratilishi Avloniyning ta'limga qo'shgan hissasining yorqin namunasidir.

XULOSA

Abdulla Avloniy o'zining pedagogik faoliyati va ijodiy merosi orqali O'zbekiston ta'lim tizimining rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan. Uning ta'lim va tarbiya haqidagi qarashlari bugungi kun uchun ham muhim ahamiyatga ega. Avloniyning darsliklari va metodikasi zamonaviy maktab ta'limida ham qo'llanilib, yosh avlodni vatanparvar, ma'naviy boy va intellektual salohiyatli shaxslar qilib tarbiyalashda xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

- 1.Qosimov B. Yusupov Sh. Dolimov U. Rizayev Sh. Axmedov S. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti.-Toshkent, 2004 -173-199b
- 2.<http://marifat.uz/marifat/ruknlar/fan/Abdulla-Avloniy-milliy uyg'onish-davrio-zbek-pedagogikasining-asoschisi.htm>
- 3.Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. - Toshkent,1992
- 4.<https://saviya.uz/hayot/tarjimai ho l/abdulla avloniy-1878-1934/>
- 5.Avloniy A.Tanlangan asarlar. -Toshkent. 1-jild, 2006
- 6.Avloniy A. Tanlangan asarlar. -Toshkent. 2-jild, 1998